

Др Наташа Л. Голубовић, редовни професор
Универзитет у Нишу
Економски факултет у Нишу
natasa.golubovic@eknfak.ni.ac.rs

ЗНАЧАЈ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА У СРБИЈИ¹

Сажетак: У глобалној економији, где се земље међусобно такмиче у привлачењу страних инвестиција, веома је важно изградити институционални оквир који ће обезбедити подстицајни амбијент за инвестирање. Јачање владавине права доприноси повољнијем пословном амбијенту јер ствара климу стабилности и предвидљивости, где се пословни ризици могу рационално проценили. Србија је напредовала у сфери владавине права, али се стање у овој области не може означити као задовољавајуће. Унапређење владавине права допринело би побољшању пословног амбијента, чиме би се обезбедила компаративна предност домаће привреде на светском тржиштву и компензирала друга ограничења у сфери привлачења инвестиција. Имајући у виду значај владавине права за побољшање пословног амбијента, циљ рада је анализа остварених резултата у области унапређења владавине права у Србији и идентификовање кључних слабости у овој сфери. Анализа владавине права заснива се на подацима Светског пројекта правде о квалитету владавине права по земљама, као и другим индикаторима који оцењују лакоћу пословања, степен конкуренности, квалитет управљања и степен економских слобода и степен развијености демократије, чији примарни циљ није квантификовање владавине права, али који у себи садрже, између осталог, и неке показатеље владавине права. Резултати анализе треба да укажу на остварене резултате у области владавине права у Србији, као основе за идентификовање кључних слабости у овој сфери и области у којима би продубљивање реформи допринело унапређењу пословног амбијента.

Кључне речи: владавина права, институције, пословни амбијент, инвестиције, Србија.

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu br. 179013, *Održivost identiteta Srba i nacionalnih manjina u pograničnim opštinama istočne i jugoistočne Srbije*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1. УВОД

Срж владавине права лежи у поштовању и заштити основних људских права и слобода². Ефикасна заштита ових права подразумева независно судство, које врши надзор над законодавном и извршном влашћу. Ограничења законодавне и извршне власти спречавају да појединци и групе буду угњетавани од стране већине. Владавина права представља хоризонталну потку институционалног минимума демократских избора и демократске партиципације.

Владавина права се у праву и филозофији посматра превасходно са аспекта заштите слобода појединаца³. Владавина права је важна не само с аспекта заштите основних политичких и грађанских права и слобода, већ је и један од кључних стубова економског напретка. У економској науци одавно је препознат значај владавине права. Владавина права апострофира се као важна детерминанта економског раста⁴. Роберт Бароу (*Robert Barro*) истиче да најпросперитетнији региони имају развијену демократију и да је унапређење владавине права кључно за инвестиције и раст⁵. Његово емпиријско истраживање показало је да је владавина права важан предиктор економског раста⁶. Између осталог, владавина права обезбеђује предвидљивост; подстиче предузетништво и развој малих предузећа; успостављање јасних и објективних правила за оснивање, пословање и престанак рада предузећа; пружа стабилност и заштиту својинских права; подстиче већу одговорност јавних званичника; одржава равнотежу моћи између извршне, законодавне, судске и регулаторне гране власти; и обезбеђује контролу моћи државе над грађанима. У друштву у којем су су закони јасни, познати и примјењују се подједнако на све, сви чланови друштва остварују користи. Доступност правде и једнакост пред законом јача поверење у законски и регулаторни систем, стварајући подстицајно окружење за развој предузетништва.

У глобалној економији, земље се међусобно такмиче у привлачењу страних инвестиција. У земљама попут Србије, са малим унутрашњим тржиштем, а самим тим и потенцијално мањим могућностима за инвестирање и мањим приносима, унапређење владавине права смањује ризик за потенцијалне инвеститоре и доприноси побољшању пословног амбијента, чиме се обезбеђује компаративна предност домаће привреде на светском тржишту и компензирају друга ограничења у сфери привлачења инвестиција.

² John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, New York 1999.

³ Friedrich von Hayek, *The Constitution of Liberty*, University of Chicago Press, Chicago 1960.

⁴ Stephen Haggard, Lydia Tiede, "The rule of law and economic growth: Where are we?", *World Development*, 5/2010, 673-685.

⁵ Robert Barro, "Determinants of democracy", *Journal of Political Economy* 6/1999, 166-174.

⁶ Robert Barro, "Determinants of economic growth: A cross-country empirical study" National Bureau of Economic Research, Working Paper 5698, 1996, 70.

Циљ рада је анализа остварених резултата у области унапређења владавине права у Србији, као важне детерминанте квалитета пословног амбијента. Анализа владавине права заснива се на подацима Светског пројекта правде о квалитету владавине права по земљама, као и другим индикаторима који оцењују – лакоћу пословања, степен конкурентности, квалитет управљања и степен економских слобода и степен развијености демократије, а који у себи садрже, између осталог, и неке показатеље владавине права. Резултати анализе треба да укажу на остварене резултате у области владавине права у Србији, што представља основу за идентификовање кључних слабости у овој сфери и области у којима је неопходно продубљивање реформи у циљу унапређења пословног амбијента.

2. ЕКОНОМСКИ ЗНАЧАЈ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА

Одрживи економски раст захтева низ услова, који нису увек строго економског или финансијског карактера. Новија литература о економском развоју нагласак ставља на институције, посебно на очување квалитета институција кроз успостављање и одржавање одговарајућег и функционалног правног оквира. Доминантан правац у теоријским истраживањима у економији фокусиран је на својинска права и уговоре, као и институционални оквир неопходан за њихово спровођење, попут контроле власти и независности правосуђа. У новије време, контрола корупције такође добија на значају.

У том контексту, значај владавине права за економски развој актуелна је тема теоријских и емпиријских истраживања. Владавина права, између осталог, утиче на привредни раст, међународну размену, стране директне инвестиције и поверење између појединаца у друштву (што представља важну компоненту друштвеног капитала). Владавина права представља такав систем у којем су закони познати, јасни, доступни свима и примењују се једнако на све; судије непристрасне и независне од било каквог утицаја; кључне институције правног система, укључујући судове, регулаторне агенције, тужиоце и полицију, правичне су, компетентне и ефикасне; влада и њени званичници поштују законе; закони се доносе по транспарентним, стабилним, јасним и општим правилима и процедурама; а сами закони су познати, јасни, релативно стабилни⁷. Владавина права пружа основу за реализовање економских активности кроз заштиту својинских права и уговора, који су кључни градивни елементи тржишне привреде. Прецизно дефинисана и заштићена својинска права стварају повољан амбијент за инвестирање и раст

---

⁷ *Rule of Law, Economic Growth and Prosperity*, Americas Society and Council of the Americas Working Group, 2007.

продуктивности, а заштита права интелектуалне својине подстицајно делује на истраживање и развој. Добро постављен оквир за спровођење уговора осигурава предузетницима да ће уговорне стране испунити своје обавезе. Економски актери морају се осећати заштићеним од потенцијалних злоупотреба носилаца власти и осталих актера, пре него што уложе своје време и капитал.

Реформе у развијеним тржишним привредама током 1980-их и 1990-их, засноване на тзв. Вашингтонском консензусу, биле су усмерене на кориговање фискалне неравнотеже, стварање неопходних услова за покретање економског раста и контролу инфлације, при чему је питање институционалних оквира одрживог раста углавном било у другом плану. У другу генерацију реформи укључено је и јачање институционалног оквира, при чему се владавина права сматра веома важном за консолидацију ефикасне тржишне економије⁸.

У земљама у транзицији врло брзо је постало јасно да је свеобухватне политичке и економске реформе тешко имплементирати и одржати у друштву са неадекватним или застарелим правним системом, лишеним функционалних институција које би омогућиле примену важећих правила и решавање спорова насталих у њиховој примени. Хоф (*Hoff*) и Штиглиц (*Stiglitz*)⁹ показали су да јачање владавине права у периодима транзиције губи на замаху када грађани перципирају формалне институције као неефикасне и расту очекивани приноси од злоупотребе јавног власништва. У таквим условима, слабљење владавине права је у интересу одређених интересних група. Реформе у земљама у транзицији, чији је циљ развој правног оквира подстицајног за пословање имају два кључна елемента. Први је преиспитивање формалних правила, укључујући устав, законе, уредбе и сл. Овај сегмент реформи треба да осигура да садржај правила одговара потребама друштва и да су резултат неког вида учешћа оних на које се та правила односе. Други је ефикасно спровођење формалних правила. У процесу проширења Европске уније на Западни Балкан, критеријум владавине права постао је један од главних приоритета¹⁰. На почетку процеса придруживања земаља Централне и Источне Европе, Европска Унија је, занемарујући наслеђене специфичности правних система постсоцијалистичких привреда, више инсистирала на ис-

---

⁸ *Ibid.*

⁹ Videti: Karla Hoff, Joseph Stiglitz, "After the Big Bang: Obstacles to the Emergence of the Rule of Law in Post-Communist Societies", *American Economic Review* 3/2004, 753-763. Karla Hoff, Joseph Stiglitz, "The Creation of the Rule of Law and the Legitimacy of Property Rights: The Political and Economic Consequences of a Corrupt Privatization", 2005, NBER Working Papers No. 11772.

¹⁰ Arolda Elbasani, Senada Šelo Šabić, "Rule of law, corruption and democratic accountability in the course of EU enlargement", *Journal of European Public Policy* 9/2018, 1317-1335.

пуњавању формалних правних критеријума од стране замаља кандидата¹¹. Показало се, међутим, да су с аспекта јачања владавине права, поред формалних, важна и неформална правила. Ова тензија између формалних и неформалних правила остала је важна карактеристика развоја у области владавине права у земљама у транзицији. Имајући у виду лоше стање у сфери владавине права, ЕУ је временом проширила стандардне Копенхашке критеријуме стратегијом промоције владавине права, која наглашава имплементацију и иреверзибилност реформи¹².

3. ВЛАДАВИНА ПРАВА И ПОСЛОВНО ОКРУЖЕЊЕ

Теоријске и емпиријске студије указују на то да јачање владавине права доприноси повољнијем амбијенту за инвестирање у мери у којој ствара климу стабилности и предвидљивости, где се пословни ризици могу рационално проценити, својинска права заштићена а уговорне обавезе поштују¹³. У таквим условима, нижи су трансакциони трошкови и олакшан приступ капиталу. Риџобон (*Rigobon*) и Роудрик (*Rodrik*)¹⁴ утврдили су да владавина права позитивно утиче на економски развој, при чему је економска отвореност земље позитивно корелисана са квалитетом функционисања правних институција. Реформа правног система може знатно да ојача подршку различитих друштвених група даљој дерегулацији привреде¹⁵. Квалитет формалних институција значајно утиче на способност земље да привуче стране директне инвестиције¹⁶. Нохал-Мејхер (*Nogal-Meger*)¹⁷ истраживала је утицај владавине права на БДП, преко утицаја на економске слободе и квалитет пословног окружења. Резултати истраживања, које је обухватило земље Европе,

¹¹ Martin Mendelski, "The EU's Rule of Law Promotion in Central and Eastern Europe: Where and Why Does It Fail, and What Can Be Done About It?" Bingham Centre for the Rule of Law, Global Rule of Law Exchange Papers, February 2016.

¹² European Commission "Enlargement strategy and main challenges 2006–2007", COM (2006) 649, Brussels, 7. November, 2006.

¹³ *Rule of Law, Economic Growth and Prosperity*, Americas Society and Council of the Americas Working Group, 2007.

¹⁴ Roberto Rigobon, Dani Rodrik, "Rule of law, democracy, openness, and income", *The Economics of Transition* 3/(2005), 533-564.

¹⁵ Francesco Caselli, Nicola Gennaioli, "Economics and Politics of Alternative Institutional Reforms", *The Quarterly Journal of Economics* 3/2008, 1197-1250.

¹⁶ Laura Alfaro, Sebnem Kalemli-Ozcan, Vadym Volosovych, "Capital Flows in a Globalized World: The Role of Policies and Institutions", *Capital Controls and Capital Flows in Emerging Economies: Policies, Practices and Consequences* (ed S. Edwards), University Chicago Press, Chicago 2007.

¹⁷ Paulina Nogal-Meger, "The Quality of Business Legal Environment and Its Relation with Business Freedom", *International Journal of Contemporary Management* 2/2018, 111–136.

Северне Америке и Азије, указали су на то да је тај утицај значајан. У земљама са већим степеном владавине права, већи су и степен економских слобода и ниво економске развијености. Веза између владавине и економског раста потиче од подстицаја које владавина права обезбеђује на микро нивоу, истиче Цивицки (Zywicki)¹⁸. Ограничавајући арбитражне активности власти, владавина права ствара институционални оквир погодан за инвестиције и предузетништво.

Иако су многи аспекти владавине права важни у контексту подстицања економског раста, одређена подручја – спровођење правде, регулаторни оквир за пословање и инвестиције (као и употреба алтернативних метода решавања спорова), поштовање уговора и заштита својинских права и права интелектуалне својине, појављују се као кључни изазови за земље које желе да промовишу и олакшају развој малих и средњих предузећа и подстакну домаће и стране инвестиције.

Правичан и ефикасан систем спровођења правде, укључујући организацију и функционисање правосудног система земље, неопходан је предуслов владавине права. Садржај закона губи на значају уколико су институције, успостављене за тумачење и спровођење тих закона неефикасне, арбитражне или корумпиране. Независност и транспарентност у раду правосудја подстицајно делује на економски раст кроз смањење перцепције ризика и стварањем повољнијег окружења за предузетништво. Из тих разлога, реформа правосудја и институција – укључујући именовање и унапређење судија, образовање и обуку судског особља, транспарентност у доношењу одлука и доступност судских услуга и службеника – предуслови су изградње фер, отвореног и ефикасног правног система.

Изградња регулаторног оквира који ће обезбедити подстицајни амбијент за пословање и инвестиције веома је важна. Обимна регулатива, нејасни прописи, компликоване и споре административне процедуре, представљају знатно оптерећење, нарочито за мала и средња предузећа и подстичу их на прелазак у сиву економију. Поједностављење регулативе и смањење препрека пословању ствара повољан амбијент за инвестирање. Стабилна и јасна регулаторна шема подстиче прилив страних директних инвестиција и привредни раст.

Владавина права претпоставља јасна и доследна правила за извршење уговора и решавање привредних спорова, укључујући потраживања која произлазе из стечаја. Пословање не може напредовати у одсуству правних гаранција да ће уговори бити поштовани. Ефикасан механизам споровођења уговора, између осталог, олакшава приступ кредитима и подстиче инвести-

---

¹⁸ Todd Zywicki, "The rule of law, freedom, and prosperity", *Supreme Court Economic Review* 10/2002, 1-26.

ције, што погодује развоју малих и средњих предузећа. Неопходно је развијати и користити алтернативне методе решавања привредних спорова, као што су посредовање и арбитража, у циљу ефикаснијег спровођења уговора јер су често, не само брже, него и лакше доступне у односу на парнице.

Закон о стечају је подједнако важан с аспекта правила која регулишу оснивање и престанак рада предузећа. Овај закон треба да буде конципиран и спровођен тако да поједностављује цео овај процес за све укључене стране. Тиме што смањује ризик за банке за инвестирање у *start-up* компаније и омогућава предузећима да се реструктурирају, ефикасан стечајни систем подстиче предузетништво.

Још један важан аспект владавине права је заштита права на физичку имовину и права интелектуалне својине. Право својине над стварима је једно од основних људских права. Будући да имовина појединца може да се користи као подлога за добијање кредита и инвестирање, јасно дефинисана и заштићена својинска права предуслов су учешћа појединца у економским трансакцијама и ширења кредитног тржишта.

Спровођење права интелектуалне својине је такође важно за развој подстицајног привредног амбијента. Заштита интелектуалне својине – односно патената, лиценци, заштитних знакова и других права интелектуалне својине – подстиче иноваторе тако што им обезбеђује ексклузивна права на одређено време, односно омогућава им да надокнаде уложене трошкове. Заштита интелектуалне својине важна је за стварање и одржавање модерних економија заснованих на знању и технологији, што је предуслов успеха на светском тржишту.

4. АНАЛИЗА ОСТВАРЕНИХ РЕЗУЛТАТА У ОБЛАСТИ ВЛАДАВИНА ПРАВА У СРБИЈИ

Владавину права тешко је дефинисати и мерити. Већина студија је ограничена на одређене аспекте владавине права или анализу овог феномена из одређеног угла. С једне стране су приступи који стављају нагласак на минималистичку концепцију владавине права и фокусирају се на формална правила и процедуре, а с друге стране приступи који се фокусирају на суштинске карактеристике и исходе, попут постојања фундаменталних права и слобода. Неке студије приступају мерењу владавине права са становишта тражње – потреба грађана, док је другима оријентир правни систем (страна понуде). Даље, имамо циљно оријентисане концепције владавине права (примарно усредсређене на остварење одређених вредности повезаних са владавином права) и институционалне концепције владавине права (владавина права постоји уколико постоји група правних институција). Имајући у виду

ове разлике, разумљиво је зашто је тешко утврдити комплетну листу индикатора и конструисати јединствени индекс владавине права¹⁹.

4.1. Индекс владавине права Светског пројекта правде (*World Justice Project – Rule of law index*)

Приступ Светског пројекта правде мерењу владавине права припада оној групи приступа која наглашава исходе и настоји да те исходе обухвати јединственим и кохерентним оквиром. Индекс владавине права Светског пројекта правде настоји да пружи основу за мерење степена владавине права полазећи од универзалних принципа, кроз свеобухватан и вишедимензионалан скуп показатеља исхода, од којих сваки одражава одређени аспект овог сложеног феномена. Скуп индикатора у оквиру *Индекса владавине њрава* резултат је напора да се постигне равнотежа између онога што се означава формалном или минималистичком концепцијом владавине права, која се фокусира на формална, процедурална правила и концепције која укључује суштинске карактеристике владавине права, као што је постојање основних права и слобода. Владавина права, у концепцији Светског пројекта правде, односи се на систем заснован на правилима, где се поштују четири универзална принципа: влада и њени представници делују одговорно и у складу са законом; закони су јасни, познати, стабилни и правични, штите основна права, укључујући сигурност људи и имовине; процеси у оквиру којих се закони доносе и примењују су доступни, правични и ефикасни; приступ правди обезбеђују компетентне и независне судије, адвокати и судски службеници, који располажу адекватним ресурсима и одражавају потребе заједница којима служе. Ови принципи изведени су из међународне праксе, широко прихваћени у земљама са различитим друштвеним, културним, економским и политичким системима, а укључују и суштинске и формалне елементе. Комбиновање формалних и суштинских елемената владавине права омогућава да се овај индекс примењује на различите типове друштвених и политичких система. Подаци о владавини права Светског пројекта правде представљају тренутно најсвеобухватнији скуп података те врсте на свету, који се превасходно ослања на примарне податке у мерењу посвећености земаља владавини права из перспективе грађана и њиховог искуства. Овај индекс пружа основу за идентификовање предности и слабости у сфери владавине права и, на тој основи, формулисање мера које ће допринети јачању владавине права.

Индекс владавине њрава Светског пројекта правде (World Justice Project – WJP) мери степен владавине права на основу искустава и перцепција гра-

---

¹⁹ Pim Albers, “How to measure the rule of law: a comparison of three studies”, *Rule of law conference*, November 2007, Hague Institute for Internationalization and Law. <https://rm.coe.int/how-to-measure-the-rule-of-law-a-comparison-of-three-studies-dr-pim-al/16807907b2/> 15.02.2019.

ђана и правних стручњака у земљама широм света. Земље се оцењују и рангирају на основу осам фактора: ограничења државне власти, одсуства корупције, отворености државних институција, фундаменталних права, реда и сигурност, спровођења прописа, доступност правде у грађанском и кривичном поступку. Вредности индикатора владавине права за 2019. годину изведене су на основу анкетирања 120000 домаћинства и 3800 експерата у 126 земаља. Резултати и рангирање земаља на основу осам фактора и 44 суб-фактора индекса владавине права потичу из два извора података: 1. Анкета опште популације, коју спроводе водеће локалне агенције, користећи репрезентативни узорак од 1.000 испитаника у три највећа града сваке земље; 2. Упитника који се састоје од питања затвореног типа, а попуњавају их правни експерти из државног и цивилног сектора, који имају искуства са грађанским и привредним правом, кривичним правом и радним правом.

Теоретски оквир који повезује показатеље исхода ослања се на два кључна сегмента односа између државе и грађана. Први сегмент тиче се тога да ли закон намеће ограничења за вршење власти од стране државе и њених представника, као и појединаца и предузећа (фактори 1, 2, 3 и 4 у оквиру индекса). Други принцип односи се на то да ли држава ограничава деловање чланова друштва и испуњава своје основне дужности према становништву и служи јавном интересу, да ли су грађани заштићени од насиља, као и да ли сви чланови друштва имају приступ правосуђу – решавање спорова и поступање по жалби (фактори 5, 6, 7 и 8 у оквиру индекса). Вредност индекса креће се у распону од 0 до 1, где 1 означава највећи степен поштовања принципа правде, а 0 најмањи. Србија је се налази на 78. месту од 126 ранжираних земаља, са индексом владавине права 0,5. Поређења ради, на листи свих ранжираних земаља Словенија се налази на 26 месту, Хрватска на 42, Босна и Херцеговина 60, Македонија 56 и Албанија 71. У групи земаља Западног Балкана, Србија заузима последње место.

Прва група индикатора у оквиру *Индекса владавине права* односи се на *Одговорност власти*. Она се у оквиру Индекса владавине права прати преко два фактора: ограничења у вршењу власти и одсуства корупције. Фактор *Ограничења у вршењу власти* мери степен у којем власт поштује закон. Обухвата механизме, како уставне тако и институционалне, који ограничавају моћ државе и њених представника и чине их одговорним у оквирима закона. Овај фактор обухвата и невладине механизме контроле власти, попут слободне и независне штампе. Кључно је да постоји подела власти, на начин који осигурава да ниједна грана власти нема простора за неограничену моћ. Србија је у овој области добила оцену 0,40, што значи да бележи континуирано погоршање од 2012. године, када је вредност овог индикатора била 0,48²⁰.

²⁰ *Rule of Law Index 2012*, World Justice Project, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_Index_Report_2012.pdf/15.03.2019.

Најслабија карика је кажњавање званичника за злоупотребу положаја, где је Србија добила изузетно ниску оцену 0,27. Србија не стоји најбоље ни у вези са законским ограничењима самовољи власти (0,42). За лошу оцену у овој области одговорна је судска власт и њена немогућност да се супротстави извршној (0,35). Невладини механизми контроле власти означени су као релативно слаби. Други фактор је *Одсујносћ коруѡције*. Корупција се уобичајено дефинише као злоупотреба државног положаја за приватну корист. Степен корупције показује у којој мери државни званиници злоупотребљавају свој положај. У обзир су узети различити облици корупције, који су испитивани у сфери законодавне, извршне и судске власти. Законодавна власт оцењена је као најкорумпиранија (0,26), а затим судска (0,49) и извршна власт (0,46). Као најмање корумпирани означени су полиција и војска (0,54).

Друга група индикатора односи се на *Сиѡурносћ и основна ѡрава* и прати се преко два фактора: ред и сигурност и основна права. Фактор *Ред и сиѡурносћ* показује у којој мери друштво обезбеђује безбедност лица и имовине. Безбедност грађана је један од основних аспеката владавине права и фундаментална функција државе. Насиље не само да намеће штете друштву, већ спречава постизање других циљева, као што су остваривање слобода и доступност правде. Овај фактор укључује три димензије: одсуство криминала, одсуство политичког насиља (тероризам, оружани сукоби и политички немири), и насиља као начина решавања спорова. Четврти фактор (*Основна ѡрава*) оцењује степен заштите основних људских права. Обухвата поштовање следећих права: једнаки третман и одсуство дискриминације; право на живот и сигурност; слобода мисли и изражавања; слобода удруживања, укључујући право на колективно преговарање; забрана принудног и децјег рада; право на приватност; поштовање права оптуженог; и ретроактивна примена кривичног закона. Од осам фактора обухваћених индексом, Србија је једино за *Ред и сиѡурносћ* (0,77) и *Основна ѡрава* (0,56) добила оцене изнад 0,5, највише захваљујући слободи вероисповести (0,70), слободи окупљања (0,59), одсуству дискриминације (0,62) и одсуству грађанских сукоба (1,0). При том, у области *Ред и сиѡурносћ* дошло је до побољшања јер је вредност овог фактора повећана са 0,75 на 0,78, али је у области Основних права дошло до погоршања, са 0,61 на 0,56, у односу на 2012. годину²¹.

Трећа група индикатора је *Оѡвореносћ државних инстѡиѡуѡија и ефикасносћ реѡулаѡорноѡ оквира*. Поменути фактори указују на то у којој мери су процеси путем којих се закони доносе и примењују приступачни, правични и ефикасни. Фактор *Оѡвореносћ државних инстѡиѡуѡија* тиче се приступа,

Rule of Law Index 2019, World Justice Project, available at <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2019/> 15.03.2019.

²¹ Ibid.

партиципације и сарадње између државе и грађана и игра кључну улогу у подстицању одговорности. Приступ грађана информацијама од јавног значаја важна је полуга у обезбеђивању одговорности власти. Када је реч о отворености државних институција, дошло је до одређеног погоршања у односу на 2016. годину, али је вредност овог индикатора нешто већа него 2012. године²². Србија је у области права на информисање добила оцену 0,48, а за доступност закона и докумената власти 0,52. Директно укључивање грађана, као и организација цивилног друштва, са становишта транспарентности и одговорности власти, у Србији је још увек у зачетку. Транспарентнији и инклузивнији процес доношења одлука доприноси квалитетнијим јавним политикама. Неопходна је сарадња са цивилним друштвом, како кроз организације цивилног друштва, тако и кроз индивидуалне активности (нпр. кроз жалбене механизме). У том контексту, као незадовољавајуће оцењене су грађанска партиципација (0,47) и учешће грађана кроз жалбене механизме (0,41). Фактор *Сировођење њројиса* указује на правичност и ефективност државне регулације. Важно обележје владавине права је да се правила поштују и ефикасно спроводе, без злоупотреба од стране државних званичника. У овој области Србија је добила оцену 0,47. Ефикасност регулаторног оквира је релативно ниска (0,45), чему доприноси чињеница да се правила не спроводе ефикасно, будући да има доста неоправданог кашњења у примени правила (0,40), као и недозвољеног утицаја (0,47).

Четврта група индикатора *Доступности њравде* прати се преко следећих фактора: доступност правде у грађанском и кривичном поступку. Фактор *Доступности њравде у грађанском њосћујку* показује у којој мери грађани могу своје спорове решавати кроз формалне институције на миран и ефикасан начин, у складу са општеприхваћеним друштвеним нормама. Ефикасна грађанска правда подразумева да систем буде доступан и приступачан, без дискриминације и корупције, као и без утицаја од стране јавних званичника. Такође, неопходно је да се судски поступци воде благовремено и да не подлежу неоправданим одлагањима. Коначно, препознајући вредност механизма алтернативног решавања спорова, овај фактор такође мери приступачност, непристрасност и ефикасност система посредовања и арбитраже, који помажу странкама да решавају грађанске спорове. Фактор *Доступности њравде у кривичном њосћујку* (фактор 8), оцењује ефикасност кривично-правног система, као важног аспекта владавине права. Ефикасни кривично-правни систем у стању је да истражује и пресуђује за кривична дела успешно и право-

²² *Rule of Law Index 2016*, World Justice Project, available at https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/RoLI_Final-Digital_0.pdf/15.03.2019.

Rule of Law Index 2012, World Justice Project, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_Index_Report_2012.pdf/15.03.2019.

времено, кроз систем који је непристрасан и недискриминаторан, без корупције и политичког утицаја, истовремено осигуравајући да права жртве и оптуженог буду ефикасно заштићена. Стварање ефикасног кривично-правног система такође захтева корективне механизме који ефикасно сузбијају криминално понашање. Сходно томе, процена ефикасности кривично-правног система треба да узме у обзир цео систем, укључујући полицију, адвокате, тужиоце, судије и затворске службенике. У области *Досијуиносии права*, као кључни проблеми издвајају се неоправдано одлагање судских процеса и политички утицај.

4.2. Остали индикатори од значаја за анализу владавине права

Индекс доброг управљања (Worldwide Governance Indicators, World Bank). Квалитет управљања (и владавине права), у оквиру *Индекса доброг управљања* Светске банке, мери се на основу података који се добијају анкетирањем предузећа, грађана и експерата о квалитету јавног управљања, које спроводе институти, међународне организације и невладине организације. Добијени подаци сврстани су у шест димензија владавине, а једна од њих је владавина права, која указује на то да ли међу актерима у друштву постоји поверење, у којој мери они поштују постојећи правни поредак, у којој мери се поштују уговори, какав је квалитет полиције и судова, која је вероватноћа криминала и насиља. Због начина прикупљања података, индикатор квалитета управљања и субиндикатор владавине права не дају слику владавине права са институционалног аспекта, већ дају перципирани ниво квалитета управљања, односно владавине права, на основу субјективних процена грађана, експерата и др. То може да објасни зашто понекад постоје дискрепанце између индикатора владавине права у оквиру Индикатора доброг управљања и индикатора владавине права добијених из других извора и студија.

Индекс владавине права из Студије о квалитету јавног управљања заснован је на више елемената и више извора. Неки од њих односе се на независност судства, правичност судских процедура, брзину процедура, судску одговорност и поверење у судство, као и спровођење уговора. Други се односе на степен криминала и ефикасност спровођења закона. Уз то, одређене компоненте које су обухваћене другим димензијама индикатора управљања могу да се подведу под дефиницију владавине права: слобода удруживања, политичка права, слобода штампе, политичка партиципација (гласање и одговорност), административне препреке, сложеност пореског система, регулација увоза и извоза (регулаторни квалитет), перципирана корумпираност судија (контрола корупције). Оцене за владавину права крећу се од -2,5 (слаб учинак управљања) до 2,5 (снажан учинак управљања). У случају Србије, у

последњих десет година бележи се континуирано погоршање у сфери владавине права. Вредност овог индикатора је 2007. године износила 0,47, 2012. године 0,36 и 2017. године 0,19²³.

Индекс својинских њрава (Property Right Alliance – International Property Rights Index). Овај композитни индекс настаје укрштањем секундарних података до којих су дошле друге међународне организације. Ради егзактности и међународног поређења користе се само извори који се сматрају поузданим (A World Bank Group Flagship Report Doing Business, World Bank Governance Indicators, World Economic Forum Global Competitiveness Report). Према *заштити својинских њрава*, Србија је при дну листе од 125 земаља. Налази се на 101. месту, са индексом 4,61. Србија је у готово свим областима заштите својинских права лоше оцењена (оцена испод 5). Међу земљама Западног Балкана, од Србије је лошије позиционирана једино Босна и Херцеговина (107). Када је реч о *субиндикатору владавине њрава*, Србија је оцењена са 4,769, што је ставља на 69. место у свету и 16. у региону у 2018. години. По субиндикатору независности судства, међутим, Србија је добила оцену 3,046 и налази се на 108 месту у свету, односно 20. месту у региону. У оквиру субиндекса права на физичку имовину, инвеститори немају проблема са регистрањем имовине (где је Србија 54. у свету и 18. у региону, са оценом 9,291), већ са заштитом имовине, где је Србија сврстана на 112. место у свету и 20. у региону (оцена 3,926). У сфери заштите права интелектуалне својине, Србија је на 107. месту у свету, а 21. у региону²⁴.

Иако је Србија напредовала у сфери заштите својинских права, укупно стање не може се означити као задовољавајуће. Без ефикасне заштите својинских права не може се очекивати значајнији раст инвестиција.

Индикатор лакоће њословања (World Bank – Doing Business). Основни циљ студије Светске банке о лакоћи пословања није квантификовање владавине права, већ да на основу индикатора о регулацији привреде и заштите својинских права процени атрактивност земље за инвестирање. Зато су резултати ове студије од ограничене употребљивости за мерење владавине права. Једна од претпоставки у оквиру методологије Светске банке је да су заштита својинских права и уговора битни за инвестиције, размену и економски раст. Поштовање уговора позитивно утиче на владавину права. У том смислу, спровођење уговора може да се посматра као један од индикатора који могу бити корисни у мерењу неких аспеката владавине права. *Студија о лакоћи њословања* истиче позитивну везу између начина функционисања правосуђа и инвестиционе климе. Услови за пословање су повољнији уколико су судови

²³ *Worldwide Governance Indicators 2017*, World Bank, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports/> 15.03.2019.

²⁴ *International Property Rights Index 2018*, Property Rights Alliance, <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/full-report/> 18.03.2019.

брзи, правични и доступни. Корупција у правосуђу смањује поверење грађана и предузећа у државне институције и негативно утиче на инвестиције.

Земље су рангиране по питању *извршења уговора* на основу три критеријума: времену потребном за спровођење уговора преко судова (изражено у данима); трошковима реализације уговора путем судова (изражено као проценат потраживања); и квалитета судског процеса. Подаци у вези са спровођењем уговора добијају се из анкета које попуњавају експерти у различитим земљама, попут правника, пословних консултаната, рачуновођа, државних званичника итд. Попут индикатора о квалитету управљања, резултати су засновани на перцепцији испитаника, тако да се информације о дужини трајања судских поступака и других важних аспеката функционисања судова не добијају из директних извора: судова и правосудних институција. Према *Индексу лакоће пословања* (73,49) из последњег извештаја за 2018. годину, Србија је на 48. месту од 190 рангираних земаља. Њена позиција са аспекта извршавања уговора је лошија у односу на просечну оцену јер је на 65. месту, са вредношћу индикатора 61,41. Поређења ради, Хрватска се према овом индикатору налази на 25. месту. У Србији је потребан знатно већи број дана за решавање спорова (635) у односу на земље Европе и Централне Азије (496,3), односно ОЕЦД земље (582,4). Трошкови судског поступка износе 40,8% вредности потраживања, док у региону Европе и Централне Азије износе 26,3%, а ОЕЦД земљама 21,2%. Нешто је боља ситуација када је реч о *квалитету правосудног процеса*, где је вредност индекса за Србију 13,0 (индекс се креће у распону од 0-18, при чему виша вредност индекса означава већу ефикасност правосудног процеса), у Европи и Централној Азији 10,3, земљама ОЕЦД 11,5. Индекс квалитета правосудног процеса представља скуп показатеља структуре и функционисања судова, управљања предметима, аутоматизације правосуђа и алтернативног решавања спорова. У Извештају о лакоћи пословања за 2018, истиче се да је Србија ову оцену добила зато што је предузела одређене мере у циљу ефикаснијег спровођења уговора: увођењем приватних извршитеља у правосудни систем Србије 2013. године и усвајањем новог Закона о извршењу и обезбеђењу 2018. године, који проширује и појашњава одговорност извршитеља, као и овлашћења судова током извршног поступка²⁵.

Индекс економских слобода (Heritage Foundation). Према индексу економских слобода Херитиџ фондације за 2019. годину, Србија се (са вредношћу индекса 63,9) налази на 69. месту од 180 рангираних земаља. Србија је напредовала и из економски „углавном неслободних” ушла у категорију

²⁵ *Doing Business 2019. Economy profile Serbia*, World Bank Group, available at <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/serbia/SRB.pdf>/ 15.03.2019.

економски „умерено слободних земаља”. Истиче се да је Србија остварила значајан институционални напредак ка тржишно орјентисаној привреди, као и да ће даљи напредак Србије зависити од посвећености коренитим институционалним и структурним реформама.

Саставни део индекса економских слобода Херитиџ фондације (економске слободе оцењују се помоћу лествице од 0 до 100, при чему већа вредност индикатора одражава већи ниво економских слобода), поред величине државног сектора, регулаторне ефикасности и отворености тржишта, је и *скуџ њоказашеља владавине њрава* (својинска права, интегритет владе и ефикасност судства), где је Србија најлошије оцењена. Србија је у области својинских права остварила оцену 50,1, интегритета владе 37,2, а независности судства 44,8. При том, у сфери независности судства забележен је пад од 3,4 поена у односу на претходну годину²⁶. У Извештају Херитиџ фондације указује се на то да су грађанима Србије и страним инвеститорима гарантована својинска права, али да је спровођење тих права споро. Независност правосуђа угрожава политички утицај, а корупција и даље представља велики проблем, при чему се антикорупцијска регулатива не примењује ефикасно. Као кључне области у којима је неопходно продубити реформе истичу се: модернизација пореске администрације, смањење корупције и јачање правосудног система.

Слободе у свеџу (Freedom House – Freedom in the World). Слободе у свету је глобални годишњи извештај о политичким правима и грађанским слободама. Извештај објављен 2019. године садржи оцене политичких права и грађанских слобода у 2018. години, за 195 земаља. Полазећи од тога да формалне гаранције права и слобода грађана нису довољне, ова студија, иако вреднује оба елемента, већи нагласак ставља на практично остваривање ових права, него на законе и прописе који их регулишу.

Индекс грађанских слобода, који је саставни део ове студије, обухвата оцене слободе изражавања и удруживања, владавине права и личне аутономије грађана. У области владавине права забележено је погоршање у односу на претходну годину, са 10/16 на 9/16. Према оцени из извештаја, стање грађанских слобода у Србији може се сматрати задовољавајућим. Међутим, детаљнија оцена слобода и права грађана указује на то да се грађани Србије суочавају са тешкоћама у остваривању формалних права. На пример, у Србији је гарантовано право својине, али је његова заштита отежана због неефикасности правосудног система. Грађани слободно одлучују о покретању сопственог посла, али бирократске препреке отежавају тај процес. У Србији постоји једнакост полова, али жене су суочене са дискриминацијом на тржишту

²⁶ *Index of economic freedom 2019*, Heritage foundation, available at <https://www.heritage.org/index/country/serbia/> 15.03.2019.

рада. Као значајан проблем у сфери владавине права, истиче се угрожавање независности правосуђа кроз политички утицај на именовање судија и судијске одлуке. Политичари редовно у медијима коментаришу судске одлуке и текуће судске процесе и истраге. У протеклом периоду евидентан је политички утицај на рад полиције и тужилаштва. Из тих разлога, степен независности правосуђа оцењен је као незадовољавајући (2/4)²⁷.

Берџелсман индекс њтрансформације – ВТИ (Bertelsmann Stiftung – Bertelsman Transformation Index). Овај индекс рангира земље према квалитету демократије и тржишне привреде. ВТИ агрегира резултате процеса трансформације и политичког управљања у два индекса: *Индекс сџајтуса* и *Индекс ујрављања*. Индекс статуса, са своје две аналитичке димензије – политичка и економска трансформација – показује где свака од 129 земаља стоји на путу ка демократији, заснованој на владавини права и социјалној тржишној привреди. Остварени резултати на плану политичке трансформације оцењују се на основу пет индикатора, међу којима је и владавина права. *Индикаџор владавине њрава* има четири компоненте: подела власти, независност судства, процесуирање за злоупотребу службеног положаја и заштита основних грађанских права. Поред овог индикатора, додатни увид у степен владавине права можемо да добијемо на основу субиндикатора *Зашџиџиџа њривајне својине*, у оквиру економске трансформације. У оквиру политичке трансформације, најслабији резултати у 2018. години остварени су у области владавине права – 6,8, а у оквиру економске трансформације заштита приватне својине оцењена је са 7,5 (најмања оцена је 1 а највећа 10)²⁸.

Константан проблем у вези са поделом власти у Србији је доминација извршне власти над судском и законодавном. Иако је моћ државе формално ограничена законом, у пракси долази до нарушавања тог принципа, посебно доношењем закона по хитним процедурама и повредама независности аутономних органа, попут Омбудсмана. Бертелсман Индекс оцењује поделу власти у Србији као незадовољавајућу (7/10). Правосуђе карактерише неефикасност и подложност политичком утицају. Наглашава се да није било значајнијих резултата на плану повећања независности правосуђа, што представља један од кључних проблема и реформских изазова за Србију. У прилог томе, наводе се резултати истраживања Светског економског форума, објављеног јануара 2017. године, у оквиру којег је 1585 српских судија одговарало на питања о свом раду, при чему је 44% њих изјавило да су били под неким видом притиска приликом доношења одлука. Међу њима, 43% пријавило је да је

²⁷ *Freedom in the World 2019 – Serbia Country profile*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/serbia/> 15.03.2019.

²⁸ *Bertelsman Transformation Index 2018 – Serbia Country Report*, Bertelsman Foundation, <https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/SRB/>, 19.03.2019.

трпело неки вид притиска унутар самог правосудног система, посебно од стране руководиоца различитих судова, док је 27 % пријавило притисак од других грана власти²⁹. Корупција представља слабу тачку правосуђа. Антикорупцијска политика није конзистентна јер има мало судских пресуда високим државним службеницима, а активности и мере предвиђене антикорупцијском стратегијом и акционим планом нису у потпуности имплементирани. Иако су уставом гарантована права и слободе грађана, у последњих неколико година у Србији је дошло до значајног ограничавања слободе медија и слободног изражавања.

Нације у транзицији (Freedom House – Nations in Transit). Студија *Нације у транзицији*, у склопу индекса развијености демократије, оцењује степен независности правосуђа као кључног гаранта грађанских слобода. У извештају за 2018. годину³⁰ указује се на то да, упркос реформама спроведеним у овој области, неуспех у установљавању независног судства, уз његову неефикасност, представљају највеће недостатке институција у Србији. И поред декларативне жеље владе да побољша владавину права и ефикасност правосудног система, делимично под притиском ЕУ, квалитет правосудног оквира и независност судства у Србији оцењени су као незадовољавајући (4,5/7). Наводи се истраживање Савета за борбу против корупције³¹, које указује на бројне проблеме српског правосуђа: изложеност политичким утицајима, финансијску зависност од извршне власти, распрострањеност корупције унутар правосудног система. Уочене су и бројне неправилности и одлагања у процесу избора судија. Због тога су оцене у вези са независношћу правосуђа и владавину права у последњих неколико година веома ниске.

Stepen ekonomskih sloboda (Fraser Institute – Economic Freedom Rankings). Овај индекс мери степен економских слобода у пет кључних области. Једна од тих области је *Правни систем и заштитиња својинских љрава*. Кључни елементи правног система конзистентног са економским слободама су: владавина права, заштита својинских права, независно и непристрасно судство, и непристрасно и ефикасно спровођење закона. Према подацима Фрејзеровог института за 2016. годину, Србија се налазила на 84. месту од 162 земље, са вредношћу индекса од 6,85 (где 1 означава најмањи, а 10 највећи степен економских слобода). Најлошије је оцењена у субиндикатору *Правни систем и заштитиња својинска љрава*, где је добила незадовољавајуће оцене у оним сегментима који су кључни за владавину права: независност судова

²⁹ Ibid.

³⁰ *Nations in Transit 2018 – Serbia Country Profile*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/serbia/> 20.03.2019.

³¹ Izveštaj o stanju u pravosuđu, Savet za borbu protiv korupcije, 2016, <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/Pravosudje%20konacno%20!.pdf> / (10.03.2019)

3,05, непристрасност судова 2,73, заштита својинских права 3,93 и спровођење уговора 3,20³².

Индекс глобалне конкурентности (World Economic Forum – Global Competitiveness Index). Према Извештају о глобалној конкурентности Светског економског форума за 2018. годину, Србија је на 65. месту од 140 ранжираних земаља³³. У оквиру првог стуба конкурентности, под називом *Институције*, налази се неколико индикатора од значаја за анализу владавине права: независност судства, ефикасност правног оквира у оспоравању законитости активности владе и/или прописа, ефикасност правног оквира у решавању спорова, заштита својинских права и заштита права интелектуалне својине. Светски економски форум ранжирао је Србију на 107. место од 140 земаља с аспекта независности судства; по ефикасности правног оквира у оспоравању законитости владе и/или прописа Србија је на 98. месту; заштити својинских права на 115. месту; заштити права интелектуалне својине на 100. месту; а према ефикасности правног оквира у решавању спорова на 66. месту. Из наведеног се може закључити да је у оним сегментима институционалне структуре од значаја за конкурентност, а који су повезани са владавином права, Србија остварила незадовољавајуће резултате.

5. ЗАКЉУЧАК

Анализа индикатора владавине права из различитих извора указује на слабости институционалног и правног амбијента у Србији. Даље реформе у области владавине права и правне сигурности неопходне су за унапређење пословног амбијента и привлачење инвестиција. Србија је напредовала у сфери владавине права, али се стање у овој области не може означити као задовољавајуће. Правни оквир који дефинише и штити својинска права у Србији углавном је добро дефинисан. Међутим, главни проблеми леже у области имплементације. Судови су спори и неефикасни, што доводи до дугих судских процеса, уз високе трошкове. Низак степен ефикасности регулаторног оквира резултат је тога што се правила не спроводе ефикасно, има доста неоправданог кашњења у примени правила и политичког утицаја.

Низак степен независности правосудног система, према свим оценама, сматра се најслабијом кариком механизма хоризонталне одговорности. Постоје снажни ван-судски утицаји на правосудје и тужилаштво, углавном од

---

³² *Economic Freedom 2016*, Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&countries=SRB/>, 25.03.2019.

³³ *Global Competitiveness Report 2018*, World Economic Forum, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf/> 15.03.2019.

стране извршне власти, што значајно да утиче на судске поступке и заштиту својинских права. Степен независности правосудног система једним делом указује и на квалитет режима хоризонталне одговорности, који обухвата поделу власти између међусобно независних и аутономних органа извршне, законодавне и судске власти. Капацитети законодавне и судске власти да контролишу извршну власт су ограничени, док је рад правосуђа отежан због политичких притисака, неефикасности и корупције, чиме је угрожен систем хоризонталне одговорности власти. Упркос томе што је званично усвојен правни оквир за борбу против корупције и злоупотребу власти, веома су ретки случајеви процесуирања носилаца власти.

Владавина права важна је и с аспекта консолидације демократије. Процес преласка из аутократског у демократски режим има неколико потенцијалних исхода, где консолидована демократија представља најбољи могући сценарио. Међутим, у великом броју случајева, институционализација демократије не мора да буде праћена процесом учвршћивања демократских институција. Ово има за последицу да велики број новонасталих демократија остаје дугорочно заробљен у стању непотпуне консолидације. За овакве демократије карактеристичне су аномалије у функционисању појединих елемената демократског система, што их чини *мањкавим* или *дефектним*, односно *јоуконсолидованим* демократијама. Овакви хибридни режими могу да постану консолидоване демократије, али и да се врате у неку форму аутократског режима. Нарушавање принципа владавине права и хоризонталне одговорности, нпр., може да дестабилизује остале делове демократског режима и доведу до повратка у ауторитаризам, са негативним реперкусијама на квалитет привредног амбијента. Један од показатеља потенцијалне опасности од повратка у ауторитаризам је погоршање у области фактора *Ограничења у вршењу власти*, где је забележен већи пад у односу на протекли период, него у било којем другом фактору у оквиру Индекса владавине права. Овај фактор мери степен до којег су они који владају ограничени формалним и невладиним механизмима, попут независног судства, слободе штампе и сл.

Оваквом стању у области владавине права допринели су различити фактори, почевши од историјског наслеђа, друштвених, политичких или културних фактора који обликују данашње институције и политике. Процес транзиције у тржишну привреду подразумевао је корените институционалне промене. У том процесу створен је својеврсни институционални вакуум, при чему је разградња постојећих институција текла знатно бриже од изградње нових. Једна од карактеристика транзиције у Србији, а који је знатно допринео слабљењу владавине права, је недовршена приватизација. Знатна количина ресурса у државном власништву резултирала је растом моћи државе да контролише остале друштвене и политичке актере. Не треба занемарити

чињеницу да се транзиција у Србији одвијала у периоду обележеним грађанским ратовима и међународном војном интервенцијом, што је додатно допринело институционалној разградњи и институционалној неефикасности.

Србија такође има дугу историју јаким неформалних институција, које данас доприносе распрострањености и утицају неформалних мрежа и мрежа клијентелизма. Ове мреже доприносе развоју неформалних институција које могу у потпуности да постисну формалне. Тиме се стварају повољни услови за злоупотребу моћи од стране политичких елита и нарушавање институционалног развоја у многим областима, од правосуђа, до независних регулаторних тела.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Arolda Elbasani, Senada Šelo Šabić, “Rule of law, corruption and democratic accountability in the course of EU enlargement”, *Journal of European Public Policy* 9/2018, 1317-1335.
- Index of economic freedom 2019*, Heritage foundation, <https://www.heritage.org/index/country/serbia/> 15.03.2019.
- Bertelsman Transformation Index 2018 – Serbia Country Report*, Bertelsman Foundation, <https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/SRB/>, 19.03.2019.
- Doing Business 2019. Economy profile Serbia*, World Bank Group, <http://www.doing-business.org/content/dam/doingBusiness/country/s/serbia/SRB.pdf/> 15.03.2019.
- Economic Freedom 2016*, Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&countries=SRB/>, 25.03.2019.
- European Commission “Enlargement strategy and main challenges 2006–2007”, COM (2006) 649, Brussels, 7. November, 2006.
- Global Competitiveness Report 2018*, World Economic Forum, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf/> 15.03.2019.
- Laura Alfaro, Sebnem Kalemli-Ozcan, Vadym Volosovych, “Capital Flows in a Globalized World: The Role of Policies and Institutions”, *Capital Controls and Capital Flows in Emerging Economies: Policies, Practices and Consequences* (ed S. Edwards), University Chicago Press, Chicago 2007.
- Francesco Caselli, Nicola Gennaioli, “Economics and Politics of Alternative Institutional Reforms”, *The Quarterly Journal of Economics* 3/2008, 1197-1250.
- Freedom in the World 2019 – Serbia Country profile*, Freedom House, <https://freedom-house.org/report/freedom-world/2019/serbia/> 15.03.2019.
- Friedrich von Hayek, *The Constitution of Liberty*, University of Chicago Press, Chicago 1960.
- International Property Rights Index 2018*, Property Rights Alliance, available at <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/full-report/> 18.03.2019.

- Izveštaj o stanju u pravosuđu, Savet za borbu protiv korupcije, 2016, [http://www.anti-korupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/Pravosudje%20konacno%20!.pdf/\(10.03.2019\)](http://www.anti-korupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/Pravosudje%20konacno%20!.pdf/(10.03.2019))
- John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, New York 1999.
- Joseph Raz, *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, Oxford University Press, New York 1979.
- Karla Hoff, Joseph Stiglitz, "After the Big Bang: Obstacles to the Emergence of the Rule of Law in Post-Communist Societies", *American Economic Review* 3/2004, 753-763.
- Karla Hoff, Joseph Stiglitz, "The Creation of the Rule of Law and the Legitimacy of Property Rights: The Political and Economic Consequences of a Corrupt Privatization", 2005, NBER Working Papers No. 11772.
- Martin Mendelski, "The EU's Rule of Law Promotion in Central and Eastern Europe: Where and Why Does It Fail, and What Can Be Done About It?" Bingham Centre for the Rule of Law, Global Rule of Law Exchange Papers, February 2016.
- Nations in Transit 2018 – Serbia Country Profile*, Freedom House, <https://freedom-house.org/report/nations-transit/2018/serbia/> 20.03.2019.
- Paulina Nogal-Meger, "The Quality of Business Legal Environment and Its Relation with Business Freedom", *International Journal of Contemporary Management* 2/2018, 111–136.
- Pim Albers, "How to measure the rule of law: a comparison of three studies", *Rule of law conference*, November 2007, Hague Institute for Internationalization and Law. <https://rm.coe.int/how-to-measure-the-rule-of-law-a-comparison-of-three-studies-dr-pim-al/16807907b2/> 15.02.2019.
- Robert Barro, "Determinants of economic growth: A cross-country empirical study" National Bureau of Economic Research, Working Paper 5698, 1996.
- Robert Barro, "Determinants of democracy", *Journal of Political Economy* 6/1999, 158-183.
- Roberto Rigobon, Dani Rodrik, "Rule of law, democracy, openness, and income", *The Economics of Transition* 3/(2005), 533-564.
- Rule of Law, Economic Growth and Prosperity*, Americas Society and Council of the Americas Working Group, 2007.
- Rule of Law Index 2019*, World Justice Project, <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2019/> 15.03.2019.
- Rule of Law Index 2016*, World Justice Project, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/RoLI_Final-Digital_0.pdf/ 15.03.2019.
- Rule of Law Index 2012*, World Justice Project, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_Index_Report_2012.pdf/15.03.2019.
- Stephen Haggard, Lydia Tiede, "The rule of law and economic growth: Where are we?", *World Development*, 5/2010, 673-685.
- Tood Zywicki, "The rule of law, freedom, and prosperity", *Supreme Court Economic Review* 10/2002, 1-26.
- Worldwide Governance Indicators 2017*, World Bank, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports/> 15.03.2019.

Nataša L. Golubović, Ph.D., Full Professor
University of Niš
Faculty of Economics Niš
natasa.golubovic@eknfak.ni.ac.rs

The Importance of the Rule of Law for the Improvement of Business Environment in Serbia

Abstract: *In the global economy, where countries compete for foreign investment, it is very important to build an institutional framework that will provide favourable environment for investment. Strengthening the rule of law contributes to a more favorable business environment as it creates a climate of stability and predictability, where business risks can be rationally assessed. Serbia made certain progress in the sphere of the rule of law, but the situation in this area can not be described as satisfactory. Improving the rule of law would contribute to the improvement of the business environment, which would ensure the comparative advantage of the domestic economy in the world market and compensate for other disadvantages in the area of attracting investment. Bearing in mind the importance of the rule of law for improving the business environment, the aim of the work is to analyze the achieved results in the area of improving the rule of law in Serbia and identify key weaknesses in this field. The analysis of the rule of law is based on the data of the World Justice Project on the quality of the rule of law, as well as other indicators that assess the ease of doing business, degree of competitiveness, quality of governance and degree of economic freedom and the degree of development of democracy, whose primary goal is not to measure the rule of law, but nevertheless contain some indicators of the rule of law. The results of the analysis should point to the achieved results in the field of the rule of law in Serbia, as a basis for identifying key weaknesses in this sphere and areas in which the deepening of the reforms would contribute to the improvement of the business environment.*

Keywords: *rule of law, institutions, business environment, investments, Serbia.*

Датум пријема рада: 16.04.2019.